

SREDNJOVJEKOVNI PUTEVI U PODRAVINI

U ovom izlaganju pokušat ćemo iznijeti topografsko-historijski raspored srednjovjekovnih puteva u Podravini. Veliki dio srednjovjekovnih puteva koristi trase starijih antičkih cesta. Kroz Podravinu je prolazila značajna antička prometnica koja je povezivala Ptuj s Osijekom. Važni izvori za poznavanje te prometnice jesu: "Tabula Peutingeriana" ¹⁾, te rimski itinerari: "Itinerarium Antonini" iz 3. stoljeća i "Itinerarium Hierosolomytanum" iz 4. stoljeća n.e. ²⁾, i drugi itinerari i dokumenti.

Na području Podravine možemo na toj prometnici ustvrditi nekoliko postaja: Iovia Botivo (današnji Ludbreg) ³⁾, Sunista (Kunovec Breg) ⁴⁾, Pieretis (Draganovec, kod Koprivnice) ⁵⁾, Lentolis (Virje), Iovia i Carrodunum (Otrovanec i Sedlarica) ⁶⁾.

Dijelom trase navedenog antičkog puta prolazila je ranosrednjovjekovna cesta kralja Kolomana koju izvori nazivaju: "magna via", "öttevény" ⁷⁾, "hadút", "via exercitus" i "via exercitulis". Polazila je od Stolnog Biograda (Székesfehérvár, Alba regia) i Šegežda (Segesd), Dravu je prelazila kod Vaške (Drávafok i Révalu na ugarskoj strani) i kretala se uz Dravu do Virovitice, Koprivnice i Varaždina, onuda na Varaždinske Toplice, pa preko Zagorja i Suseda prema Zagrebu, druga je iz Varaždina (ili Toplica) preko Kalnika (Kozji Hrbet) išla do Križevaca, gdje se jedan krak odvajao preko Bilogore do Koprivnice, pa je prelazio Dravu kod Zákányja i nastavljao dalje u Ugarsku. Drugi je krak vodio od Križevaca do Zagreba, gdje se sastajao s onom prije spomenutom podravsko-zagorskom cestom ⁸⁾. Kasnije se duž tog puta formira čitav niz srednjovjekovnih naselja.

Srednjovjekovna Virovitica je 1234. godine dobila gradske povlastice od hercega Kolomana tako da u 13. stoljeću postaje najznačajnije naselje Istočne Podravine ⁹⁾. Tu se između 1242. i 1270. godine nastanjuju franjevci i dominikanci ¹⁰⁾. Sredinom 13. stoljeća spominje se i Virovitička županija (comitatus de Werewche) koja je zauzimala i dio kraja uz Dravu. Virovitica se sve do trećeg desetljeća 15. stoljeća razvijala kao gradsko naselje na vlastelinstvu ugarskih kraljeva, a od 1429. g. prelazi u privatni posjed raznih velikaša (Marczalyja, Edderbacha, Nikole Čupara, Nikole Banffyja i njegovih nasljednika) ¹¹⁾.

Za svoj razvoj Virovitica je iskoristila izvanredno povoljan prometni položaj, iz Virovitice je vodio i jedan put prema jugu, preko Grubišnog polja i Zdenaca do Garešnice. Taj put se spominje 1246. g. u opisu međa posjeda Zdenci "et vadit directe ad magna via que venit de Wereuche" ¹²⁾. Nadalje, spominje se ista cesta između Zdenaca i Garešnice 1353. godine ¹³⁾. Valjalo bi napomenuti i činjenicu da je u spomenuti kraj 1337. godine stizala i jedna cesta koja se kod Turnišnice odvajala od podravske ceste i jednim dijelom prilazila Novoj Rači, dok je drugim stizala u područje Grubišnog Polja ¹⁴⁾.

Od Virovitice je podravska cesta prolazila pokraj današnje Špišić Bukovice (u srednjem vijeku je tu bilo smješteno vlastelinstvo Donja Bukovica)¹⁵⁾, zatim je stizala do Turnišnice, gdje se jedan kraj odvajao prema jugu¹⁶⁾. U Turnišnici je vjerojatno bila župa sv. Bartolomeja koja se spominje u popisu iz 1334. godine¹⁷⁾, kao i 1501. godine. Oko 1358. godine izvori spominju cestu koja je iz Turnišnice vodila u Črešnjevicu i Prugovac¹⁸⁾.

Godine 1334. u Črešnjevici se nalazila župa Sv. Martina (ecclesia sancti Martini de Cheresnou), dok se u Prugovcu spominje župa Sv. Nikole (ecclesia sancti Nicolai filiiuorum de Porog)¹⁹⁾.

Ova srednjovjekovna cesta je prolazila kraj znamenite utvrde Gorbonok (danas Kloštar Podravski). Krajem 13. stoljeća u Gorbonoku se nalazi franjevački samostan, a 1334. g. župa Sv. Adrijana²⁰⁾. Od Gorbonoka je put vodio u Đurđevac, koji se spominje krajem 13. stoljeća kao "villa sancti Georgii". Bio je templarski posjed, a od 1312. g. prelazi u ruke crkvenog reda ivanovaca. U popisu župa 1334. godine spominje se u Đurđevcu župa Sv. Jurja (ecclesia sancti Georgii). U to doba Đurđevac spada pod vlastelinstvo bana Mikca u susjednom Prodaviću (Virju), poslije Mikca tu se mijenjaju razni vlasnici (kralj Sigismund, Herman Celjski, Talovci, Jan Vitovac, Ivan Hunjedi...) ²¹⁾. Nije isključeno da je jedna cesta mogla voditi prema današnjem Ferdinandovcu, koji je imao srednjovjekovnu župu Sv. Pavla²²⁾. Jedan srednjovjekovni put je vodio iz Đurđevca u Čepelovec, koji se spominje još 1244. godine²³⁾, a kasnije je vlasništvo obitelji Budor iz susjednog Budrovca²⁴⁾. Moguće je pretpostaviti, na osnovi oskudnih materijalnih ostataka, da se taj put nastavljao prema Šandrovcu i Novoj Rači²⁵⁾.

Od Đurđevca je cesta išla do Prodavića (Virja) srednjovjekovnog naselja i utvrde, te kroz duže vrijeme središte velikog posjeda u okvir kojega je jedno vrijeme pripadala čak i Koprivnica, a protezao se sve do Drave i Struge (Hlebina), te Đurđevca. Prodavić u 14. stoljeću ima župu Sv. Martina (eccl. s. Martini de Prodauiuz)²⁶⁾. Od Prodavića (Virja) je vodio na jug, prema Zdelji (Miholjcu) put koji se spominje još 1201. g.²⁷⁾. Selo Zdelja (Miholjanec) je, vjerojatno, još u 12. stoljeću posjed templara²⁸⁾. Godine 1201. spominje se i templarski posjed u Zdelji (Zdelia est iuxta divideus terram templariorum). Polovicom 14. stoljeća prelazi u ruke crkvenog reda ivanovaca, o čemu govori i isprava iz 1358. godine²⁹⁾.

Drugi je put iz Prodavića vodio preko Molvi (Molwe), gdje je bio i gaz preko Drave³⁰⁾. Ovaj put je najvjerojatnije vodio do utvrde Svete Elizabete (Pepelara kod Gole). Sveta Elizabeta je bila posjed bana Mikca u 14. stoljeću, dok su kasnije ovdje zagospodarili vlastelini iz Brežnice³¹⁾.

Od Prodavića (Virja) podravska srednjovjekovna cesta direktno dolazi u Komarnicu (Novigrad Podravski), a "magna via" se tu spominje 1316. godine³²⁾. Komarnica je srednjovjekovno središte komarničke plemenske župe i komarničkog arhidakonata, a u 13. stoljeću i središte velikog komarničkog vlastelinstva. Oko 1341. godine ovdje su gospodari plemići Mikci iz susjednog Prodavića. U Komarnici je uz središte arhidakonata bila smještena i zasebna župa Blažene djevice Marije, koja se spominje 1229. godine. Uz navedenu, u neposrednoj blizini se nalazila i župa Sv. Ladislava (vjerojatno u Vlaislavu)³³⁾. Oko crkve je bilo i selo "Villa sancti Ladislai" iz kojeg je vodio put u Sredice (magna via que de villa s. Ladislai vadit iz Zredahel)³⁴⁾, a u Sredicama se spajao sa cestom Koprivnica-Rovišće.

Iz Komarnice je vjerojatno vodio i put do Struge (Hlebina), koja se spominje u 14. stoljeću, a ima i svoju župu Blažene djevice Marije (ecclesia beate virginis de Struga)³⁵⁾. Nije isključeno da se taj put na jednoj strani nastavljao do utvrde Sv. Elizabete (Pepelare), a po drugoj strani, uz Dravu, do Sv. Petra (Peteranca) i Đelekovca (pa i dalje do Legrada).

Podravski srednjovjekovni put je iz Komarnice vodio u Koprivnicu, najznačajnije srednjovjekovno naselje u Podravini. Koprivnička utvrda se prvi puta spominje 1272. godine,

ali nije nemoguće da je postojala i ranije. Krajem 13. stoljeća dolaze ovdje franjevci i osnivaju svoj samostan. Početkom 14. stoljeća vlasnici Koprivnice su Gisingovci, pa Babonići, ban Mikac do 1353. g. kada Koprivnicom upravlja herceg Stjepan, 1355. g. preuzima je njegov brat ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. pod čijom će vlašću ostati sve do njegove smrti. Kralj Ludovik 4. studenog 1356. godine proglašava Koprivnicu slobodnim kraljevskim gradom ³⁶⁾. Kasnije u Koprivnici gospodare razni vlasnici (grofovi Celjski, ban Vitovec, kralj Matija Korvin, te Ivan Ernušt) ³⁷⁾.

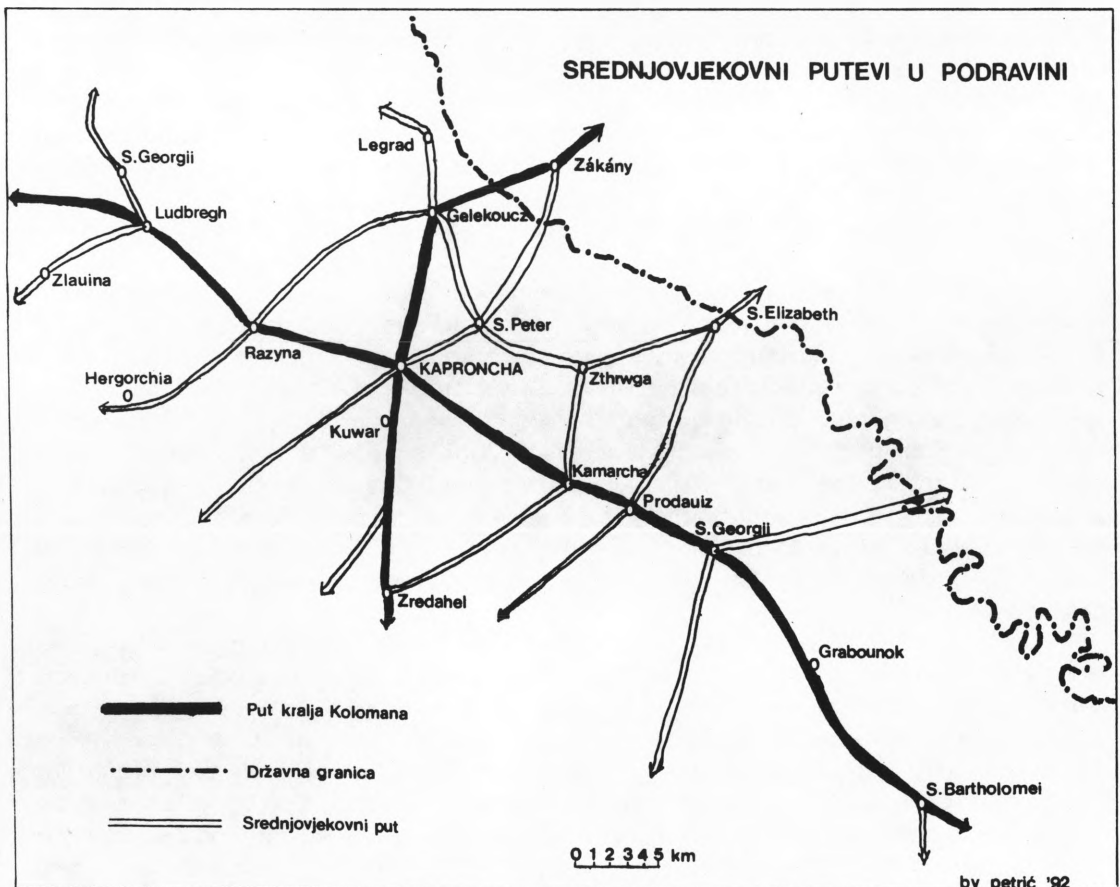
Iz Koprivnice je pokraj Kamengrada (Keukaproncha, Kuwar) ³⁸⁾ i preko Jagnjedovca do Rovišća prolazio važni srednjovjekovni put "via Colomani reis", "via magna" ³⁹⁾. U jednoj ispravi iz 1376. ponovo se spominje taj put ⁴⁰⁾, a njegovi ostaci su pronađeni polovicom ovog stoljeća ⁴¹⁾. Kod Hudovljana se cesta prema Rovišću odvajala u dva kraka: prvi je vodio preko Gornjeg Križa ⁴²⁾ i Zrinskog Topolovca, dok je drugi išao preko gornjih Sredica (magna via qua de Serdahel itur in villam Rychue) ⁴³⁾. U Gornje Sredice je dolazila i već spomenuta cesta iz pravca Novigrada, odnosno Vlaislava ⁴⁴⁾. Od Rovišća je put vodio do Čazme i vjerojatno dalje u Sisak i prema moru ⁴⁵⁾, a spominju ga i neki izvori iz 13. stoljeća ⁴⁶⁾. Iz Koprivnice je put vodio i u Sveti Petar (Peteranec), naselje i posjed koji se sa župom spominje u 13. stoljeću. U 14. stoljeću je tu bio smješten i važni prijelaz preko Drave (ecclesiae sancti Petri circa portum Dravae), gdje je u 15. stoljeću bila smještena i mitnica ⁴⁷⁾.

Nastavak puta "via Colomani Reis" iz Koprivnice je vodio u Đelekovec, a iz njega u Zákány iz kojeg se taj put nastavljao dalje po Ugarskoj. Postoji i otvorena mogućnost da je iz Đelekovca jedan srednjovjekovni put vodio i do stare Rasinje ⁴⁸⁾. Srednjovjekovni nalazi iz Đelekovca i njegove bliže okolice ukazuju na znatnu naseljenost u ranom srednjem vijeku. U samom selu na lokalitetu "Ščapovo" iskopavanjima 1975. ⁴⁹⁾ i 1979. g. registrirani su nalazi bjelobrdske kulturnog kruga i to kasnijeg razdoblja (12.-13. st.). Na suprotnoj strani Đelekovca na položaju Gornji Batijan prilikom rekognosciranja terena u ljeto 1981. g. nađen je donji dio dvodijelnog privjeska bjelobrdske kulturne pripadnosti datiran u prvu pol. 11. stoljeća ⁵⁰⁾. Udaljenost bjelobrdske nekropole Đelekovec-Ščapovo i novijeg nalaza s položaja Gornji Batijan neće dovesti pod znak pitanja tvrdnju da u Đelekovcu za razdoblje od prve pol. 11. do prve pol. 13. st. raspolažemo lokacijama dviju zona bjelobrdskih nalaza, ako ne i dviju bjelobrdskih nekropola. Kod Đelekovca na položaju Gradun, uz potok Segovinu nalaze se tragovi opkopa s površinskim ostacima kasnosrednjovjekovne keramike, a uz trasu ceste prema Torčecu lokalitet gradišnog tipa Gradić i obližnje Crkvišće s nalazima opeke, šuta i ljudskih kostiju. Ako je razmještaj spomenutih lokaliteta barem približno vezan uz cestovni pravac koji je vodio prema Koprivnici i srednjovjekovnom Kamengradu, tada je područje oko obližnje Šljunčare predstavljalo mjesto riječnog prijelaza "via Colomani regis" prema njenom nastavku kod Zákánya u mađarskom prekodravlju ⁵¹⁾. Od Đelekovca je vodio put prema Legradu, koji se u srednjem vijeku nalazio u Međimurju ⁵²⁾. Tragovi tog puta su uočeni sjeverno od Đelekovca ⁵³⁾, a u kasnijim izvorima spominje se između Legrada i Đelekovca riječni prijelaz sa skelom na Dravi ⁵⁴⁾.

Važnost prometnog pravca Križevci-Koprivnica (koji vjerujemo, nije bitnije odstupao od današnjeg asfaltnog puta) bila je u prvo vrijeme od manjeg značaja. Tek u vremenu banovanja Mikca Mihaljevica dolazi do učvršćivanja i jačanja prometnih veza između tadašnjih civilnih naselja (varoši) u Križevcima i Koprivnici ⁵⁵⁾. Vjerojatno je uspon koprivničke varoši u kasnim stoljećima srednjeg vijeka odraz jačanja trgovinskog prometa uzduž podravske magistrale pod utjecajem napredovanja grada Varaždina, pri čemu je Koprivnica imala prednost lokacije na transverzalnom odvoju prema jugu, preko Križevaca do Zagreba ⁵⁶⁾. Podravska cesta od Koprivnice do Rasinje prolazila je preko srednjovjekovne župe u

Subotici (ecclesia veate Margarethe de Sabaria)⁵⁷. Srenjovjekovna Rasinja je oko 1170. g. u vlasništvu crkvenoviteškog reda templara. Kralj Bela IV. darovao je 1248. g. posjed Rasinju županu Herbortu, a poslije njega ovaj posjed prelazi iz ruke u ruku raznih feudalaca. U Rasinji, kao križištu značajnih prometnih pravaca, nastalo je u XV. stoljeću trgovišće (Oppisum Razynyakerezthur)⁵⁸. Osim spomenute, moguće prometnice koja bi mogla povezivati Rasinju s Đelekocem preko Kuzminca, koje je također srednjovjekovno župno središte (ecclesia sanctorum Cosme et Damiani)⁵⁹, postojao je još jedan srednjovjekovni cestovni pravac. On je dolinom potoka Glibokog, pored Apatovca vodio prema Glogovnici⁶⁰, kroz posjed Herbortiju i dolazio sve do Križevaca. Taj put je kontrolirala srednjovjekovna utvrda Opaj⁶¹ u neposrednoj blizini Rasinje. Posjed Herboritija je, čini se, još u drugoj polovici 13. stoljeća nastao na dijelu rasijskog vlastelinstva. Prema nekim mišljenjima središte toga posjeda je bilo u okolini današnjeg Ludbreškog Ivanca ili možda Gorice, a tu je bila i smještena srednjovjekovna crkvena župa (ecclesai cancti Johannis de Hergorcia) koja se spominje u popisima 1334. i 1501. g.⁶²

Na kraju 15. i na početku 16. stoljeća Herbortiju je posjedova plemić Sigismund Pogan. Kmetovi tog posjeda bili su ispremiješani s posložnicima vlastelinstva Rasinje⁶³. Stara Glogovnica je krajem 12. stoljeća templarski posjed, koji kasnije mijenja razne vlasnike. Glogovečka župa "ecclesia beati Georgii de Glogounicha" spominje se također u popisu župa 1334. godine⁶⁴.

Od Rasinje je podravska srednjovjekovna cesta prelazila preko Ludbrega i završavala u Varaždinu iz kojeg vodila cesta "magna via in Theutoniam" koja je bila neobično važna spona sa Štajerskom⁶⁵⁾. Ta cesta se spominje 1372. godine kao "magna via fundata Vttonyn vocata per quam de Warosd predicta transiretur in Ludbregh", dakle cesta kojom se iz Teutonije ide preko Varaždina za Ludbreg⁶⁶⁾.

Uz staru podravsku cestu ovuda prolazi i stara (rimska) cesta koja je povezivala Ludbreg s Varaždinskim Toplicama⁶⁷⁾. Ta je cesta prolazila kroz posjed Slanje koji se spominje polovinom 13. stoljeća, a tu je bila i župa "ecclesia sancte crucis de Zlauina"⁶⁸⁾. Druga je cesta iz Ludbrega preko srednjovjekovne župe Sveti Đurđ (Ecclesia sancti Georgii)⁶⁹⁾ vodila do Preloga u Međimurju. Ludbreg je staro naselje, a s izvjesnom sigurnošću možemo govoriti o nastavku kontinuiteta naseljenosti od antičke lovie preko srednjeg vijeka do današnjih dana. Prema jednoj legendi, vlastelinstvo Ludbreg je utemeljio oko 1100. godine burgundski plemić Lodbring, ali se ta legenda ne može ničim potvrditi. Prve pouzdane podatke o Ludbregu imamo tek u prvim desetljećima 14. stoljeća kada je ludbreško vlastelinstvo posjedovao plemić Nikola Ludbreški. Kralj Ludovik je darovao 1359. godine Ludbreg Ivanu Čuzu, kojeg je naslijedio njegov sin Nikola. Sinovi Nikole Čuza, Stjepan i Ivan, podjeli su vlastelinstvo. Sredinom 15. stoljeća Ludbreg je posjedovao Juraj Čuz, sin Ivana. On je 1452. dao dio ludbreških posjeda založiti Andriji Orahovičkom. Ludbreško vlastelinstvo oko 1464. godine prelazi u ruke Benedikta Turoczyja, a Turoczyji su ga držali oko 170 godina⁷⁰⁾. U Ludbreg također dolaze franjevci i tu 1373. godine osnivaju svoj samostan⁷¹⁾.

Uz cestovne pravce, rijeka Drava, kao prirodni put, imala je u cijeloj srednjovjekovnoj povijesti ovog kraja iznimnu važnost. Stoga i nije čudo što su postojali razni propisi o ubiranju prijevoznine na dravskim brodovima od Ormoža do Vaške⁷²⁾. Cvala je i razmjena rijekom Dravom, osim šajkaštva (šajka-čamac) ovdje se razvija i splavarstvo (fljojsarstvo). O tome se govori u jednom dokumentu kralja Matije Korvina iz 1468. godine, koji zabranjuje svojim ubiračima poreza da ga naplaćuju od grada Varaždina na promet hrastovinom dovoženom na splavima rijekom Dravom⁷³⁾.

BILJEŠKE:

1. Ivan Kukuljević: *Panonija rimska, Rad JAZU br. 23, Zagreb, 1873, str. 107-111. Tabula Peuringeriana je srednjovjekovna kopija jednog antičkog itinerara, dakle karte velikog broja rimskih putova i postaja na tim putovima, sa upisanim udaljenostima između tih postaja.*
2. *Itinerari su opisi puteva s podacima o stajalištima i udaljenostima. I. Kukuljević, n.dj., str. 104.*
3. Marcel Gorenc, Branka Vikić: *Antičko nasljeđe ludbreškog kraja, Ludbreg-monografija, 1984, str. 60.*
4. Željko Demo: *Rezultati arheoloških iskopavanja ranocarske nekropole u Kunovec Bregu kod Koprivnice, Podravski zbornik, Koprivnica, 1982, str. 279.*
5. Željko Demo: *Draganovec, Koprivnica - antička postaja Piretis (Piritur), Arheološki pregled 23, 1982, str. 71-75.*
6. Branko Begović: *Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini, Podravski zbornik, 1986, str. 147-150.*
7. L. Hadrovics: *Mađarski elementi u srednjovjekovnom latinitetu Hrvatske, Starine 54, Zagreb, 1969, str. 15.*
8. Ferdo Šišić: *Priručnik izvora hrvatske historije, dio I (do god. 1107.), Zagreb, 1914, str. 394-396.*
9. Mirko Marković: *Geografski položaj i povijesno-geografski prikaz područja Virovitice, Virovički zbornik 1234 - 1984, Virovitica, 1986, str. 41-52.*
10. Paškal Cvekan: *Doprinos virovitičkog samostana u razvoju kulturno-prosvjetnog života na području Virovitice, Virovički zbornik (dalje VZ), str. 477-483.*
11. Josip Adamček: *Virovitica i Virovička županija u srednjem vijeku, VZ, str. 113-125.*
12. T. Smečliklas: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (dalje CD), svezak IV, broj 268, strana 304.*
13. CD, sv. XII, br. 131, str. 180.
14. CD, sv. X, br. 239, str. 315.
15. J. Adamček, n.dj., str. 121; Bogdan Cvetković: *Tragom prošlosti Špišić-Bukovice, Virovitica, 1971, str. 7-8.*
16. Vidi bilješku br. 14.
17. Zvonko Lovrenčević: *Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, Podravski zbornik, 1985, str. 176; Branko Begović: Barokizirana župna crkva Presvetoga trojstva u Tumašići, Podravski zbornik, 1988, str. 171.*
18. CD, sv. XII, br. 408, str. 538.
19. Josip Butorac: *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine 59, Zagreb, 1984, str. 62.*
20. Isto.

21. Dragutin Feletar: *Podravina I*, Koprivnica 1988, str. 72-73; Rudolf Horvat: *Poviest Đurđevca*, Zagreb, 1940; Krešimir Šalomon: *Iz povijesti đurđevačkog starog grada*, Podravski zbornik, 1980.
22. Paškal Cvekan: *Župa i selo Ferdinandovac, Ferdinandovac*, 1974.
23. CD, sv. IV, br. 205, str. 231.
24. Z. Lovrenčić, n.dj., str. 173; Josip Butorac: *Feudalna gospoštija i plemićki rod Budor*, Podravski zbornik, 1989., str. 99.
25. Zvonko Lovrenčević: *Rimske ceste i naselja u bilogorsko-podravskoj regiji*, dio II, *Arheološki pregled* 22, 1981., str. 196.
26. Tomislava Đurić, Dragutin Feletar: *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*, Koprivnica 1991., str. 229; Paškal Cvekan: *Virje*, Virje, 1976., str. 10-13.
27. CD, sv. III, br. 8, str. 9.
28. Ivanko Vlašićak: *Moholjanci*, Zagreb 1923., str. 9.
29. CD, sv. XII, br. 343, str. 448.
30. D. Feletar: *Podravina I*, str. 75.
31. Ivan Večenaj: *Tajne dvorca Pepelare, Gola* 1989., str. 114.
32. CD, sv. VIII, br. 349, str. 425.
33. Blaž Magjler: *Casti i dobru zavičaja (Novigrad Podravski)*, Zagreb 1937; Juraj Čuk: *Podravinom od Bednje do Voćinke i susjednim područjima do plovice 14. vijeka*, *Vjesnik zemaljskog arhiva XVIII*, Zagreb 1916; *Legija Dobronić*: *Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201*, *Rad JAZU* br. 283, Zagreb, 1951., str. 262-268.
34. CD, sv. XIV, br. 9, str. 16-18.
35. Stjepan Mraz, Ivan Pakasin: *Starija povijest Hlebina, Hlebinski almanah 1, Hlebine* 1984, str. 10-28.
36. Nada Klaić: *Kako Koprivnica 1356. godine postaje slobodni kraljevski grad*, *Arheološka istraživanja u Podravini i Kalničko-Bilogorskoj regiji*, Zagreb 1990, str. 131-137.
37. Leandar Brozović: *Grada za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978*; Rudolf Horvat: *Poviest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice, Koprivnica 1943*; *Grupa autora: Koprivnica - grad i spomenici*, Zagreb 1986; Paškal Cvekan: *Koprivnica i franjevci, Koprivnica 1989*; Nada Klaić: *Koprivnica u srednjem vijeku*, Koprivnica, 1987.
38. Željko Demo: *Castrum Keukaproncha/Kuwar - počeci istraživanja*, *Podravski zbornik*, 1984; Kamilo Dočkal: *Kamengrad u svjetlu Streze*, *Zbornik Muzeja grada Koprivnice, Koprivnica 1946-1953*.
39. CD, sv. XII, br. 39, str. 47-49.
40. CD, sv. XIII, br. 155, str. 219.
41. Z. Lovrenčević: *Rimske ceste i naselja u bilogorsko-podravskoj regiji*, dio I, *Arheološki pregled* 21, 1980, str. 238.
42. CD, sv. X, br. 447, str. 631.
43. CD, sv. XIII, br. 155, str. 219.
44. *Vidi bilješku* br. 34.
45. Ž. Demo: *Castrum*, str. 337.
46. CD, sv. IV, br. 68, str. 72.
47. Dragutin Komorčec: *200 godina crkve u Peterancu*, Peteranec, 1973; D. Feletar: *Podravina I*, str. 66.
48. Ž. Demo, n.dj., str. 337.
49. Sonja Kolar - Sušanj, Marija Šmalcelj: *Đelekovec kod Koprivnice, bjelobrdska nekropola*, *Arheološki pregled* 17, 1975, str. 130-133.
50. Željko Demo: *Bjelobrdski privjesci u Jugoslaviji*, *Podravski zbornik*, 1983, str. 271. i 296.
51. Željko Demo: *Srednjovjekovni mačevi u Muzeju grada Koprivnice*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. ser, br. 16-17, Zagreb 1983-1984, str. 233-234.
52. *Geografija SR Hrvatske*, Zagreb, 1974, str. 131.
53. Ž. Demo: *Bjelobrdski privjesci*, str. 296.
54. Dragutin Feletar: *Legrad, Čakovec*, 1971., str. 107.
55. Ž. Demo: *Castrum*, str. 354.
56. Igor Karaman: *Osnovne socijalno-ekonomske determinante povijesnog razvoja grada Koprivnice i njegove regije*, Koprivnica - grad i spomenici, Zagreb, 1986., str. 18.
57. J. Butorac (br. 19), str. 76.
58. Josip Adamček: *Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma*, *Ludbreg - monografija (dalje LM)*, Ludbreg, 1984, str. 83-84.
59. J. Butorac (br. 19), str. 75.
60. Ž. Demo (br. 38), str. 337.
61. *Opširnije o Opoj-gradu vidi: Dragutin Feletar: Stara rasijska zdanja, Studije i radovi o Podravini, Čakovec*, 1982., str. 186-187.
62. Antun Kancijan: *Traganje za podrijetlom imena sela ludbreške Podravine*, *Podravski zbornik*, 1984., str. 247-248. U literaturi se, o ubikaciji župe Sv. Ivana "de hergorchia", uz Kancijanovo, navodi i mišljenje Franje Brdarića (F. Brdarić: *Arhiđakonat komarički 1334-1934. u knjizi Blaža Mađera: Časti i dobra zavičaja - Novigradu Podravskom*, Zagreb, 1937., str. 346.). Brdarić u navedenom radu, smješta župu Sv. Ivana u selo Goricu, koje leži sjeverno od Rasinje, uz cestu koja vodi u Kuzminec.
63. J. Adamček (br. 58), n.dj., str. 83.
64. J. Butorac (br. 19), n.dj., str. 89.
65. Dragutin Feletar: *Podravina, Koprivnica 1973*, str. 34.
66. Zlatko Tanodi: *Poviestni spomenici slobodnog kraljevskog grada Varaždina, Varaždin 1942.*, str. 19.
67. Mira Iljanić, Marija Mirković: *Urbani razvoj Ludbrega*, LM, str. 132.
68. J. Butorac (br. 19), n.dj., str. 75.
69. Josip Butorac: *Župa Sveti Đurđ*, Zagreb - Sveti Đurđ 1990, str. 25.
70. J. Adamček (br. 58), n.dj., str. 81-83.
71. *Vidi bilješku* br. 67.
72. D. Feletar (br. 65), n.dj., str. 36.
73. Z. Tanodi (br. 66), n.dj., str. 215.